

HAMZA GÁBOR, Az ügyleti képviselő. Dogmatikai és elméleti vizsgálatok az antik jogoktól napjainkig
(Zastúpenie pri právnom úkone. Dogmatické a teoretické skúmania od antických práv po dnešok),
Budapest, Akadémiai Kiadó 1982, strán 243

Monografické spracovanie inštitútu zastúpenia pri robení právnych úkonov v prezentovanej práci mladého budapeštianskeho profesora rímskeho práva je netradičné a svojim spôsobom i originálne. Hamza sa vo svojej práci zamerá na civilistický inštitút zastúpenia, ktorý skúma vo viactisícročnom historickom spektre, dokazujúc tým dôležitosť historickej kontinuity vo vývoji jednotlivých právnych inštitútov. Pri výklade však nepostupuje chronologicky, ale práve naopak. Najprv skúma konštrukcie právneho zastúpenia v súčasných právnych systémoch (kontinentálne a anglosaské právo) a následne nás sprevádza právom egyptským, babylónskym, asýrskym, gréckym, helenistickým, koptským a rímskym. Takýto postup však má svoje logické odôvodnenie, ktoré spočíva v tom, že inštitút zastúpenia nemá v antických (ale najmä rímskoprávných) prameňoch svoje samostatné miesto a ani rímske právo si v tejto oblasti nevytvorilo vlastnú terminológiu (pojem *r e p r a e s e n t a t i o* zaviedla až škola glosátorov). Preto jednotlivé konštrukcie zastúpenia, ktoré sa vytvorili v súčasných právnych systémoch a ktoré autor analyzuje prostredníctvom komparatistickej metódy, predstavujú vhodné hodnotiace kritériá pri zisťovaní jednotlivých foriem zastúpenia v antických právnych poriadkoch. Treba sa úvodom zmieniť ešte o tom, že pri historickom skúmaní inštitútu zastúpenia Hamza striktne vychádza z marxistickej metódy historického a dialektického materializmu. Najprv skúma ekonomicko-spoločenské pozadie každého historického obdobia, pričom zároveň prihliada na možnosť relatívnej autonómie práva vo vzťahu k ekonomickej základni. Práca je rozdelená na štyri časti.

Prvá kapitola má názov **Dogmatické a teoretické otázky zastúpenia v súčasných právnych systémoch**. Hamza začína svoje skúmania obdobím glosátorov, v prácach ktorých *p e r s o n a r u m i d e n t i t a s* predstavuje objektívny základ pre nastúpenie právnych účinkov konania zástupcu u osoby zastúpeného, čo bolo podmienené existenciou mocenských (hierarchických) vzťahov nadriadenosti a podriadenosti medzi zástupcom a zastúpeným. Konštrukcia vôľového zmluvného vzťahu medzi zástupcom a zastúpeným zakladajúca sa na plnomocenstve bola dielom prirodzenoprávnej školy, ktorá mala v tomto smere vplyv na

občianske kódexy až do polovice minulého storočia (pruský Landrecht, rakúsky ABGB, francúzsky Code civil). Obdobie kodifikácie obchodného práva je podľa názoru autora opäť tou historickou epochou, v ktorej objektívne traktovaná *personarum identitas* nachádza svoju živnú pôdu. Podľa nášho názoru tu išlo o vzťah medzi zamestnávateľom a prokuristom, ktorý mal skorej charakter poverenia vychádzajúceho z pracovného vzťahu. Sledujúc analogický *agency* inštitút anglosaského práva Hamza zisťuje, že tento pôvodne inkorporoval okrem vzťahu *agent-principal* aj mocenské (objektívne) vzťahy typu *master-servant*. Pre súčasnú *agency* (najmä v Maritime law) je však charakteristický odklon od bezpodmienečnej existencie vnútorného kontraktuálneho vzťahu medzi zástupcom a zastúpeným, čo sa vo vzťahu k tretím osobám prejavuje v tzv. *fiction of identity*. V tejto spojitosti sa žiada odkázať na rovnakú tendenciu, ktorá prebehla na pôde nemeckého obchodného práva.

Traktujúc vzťah priameho a nepriameho zastúpenia Hamza správne konštatuje diferenciu v právnych následkoch úkonu urobeného s tretími osobami. V tomto smere je do istej miery paradoxom, že napr. návrh čs. občianskeho zákonníka z r. 1924 v § 128 nerobí rozdiel v tom, či zástupca urobil právny úkon vo vlastnom mene alebo v mene zastúpeného. Hamza v tejto spojitosti presvedčivo dokazuje, že v súčasnej svetovej literatúre sa prebúdzajú z viac ako storočného spánku Savignyho tzv. *nuntiuss* teória, ktorá sa prejavuje v stieraní rozdielov medzi priamou a nepriamou formou zastúpenia. Svedectvom tejto skutočnosti sú aj súčasné tendencie v *common law*, v ktorom sa spočiatku bral zreteľ na to, v koho mene zástupca urobil právny úkon. V platnom anglosaskom práve sa už tzv. *undisclosed agency* podstatne nelíši — pokiaľ ide o právne účinky — od priameho zastúpenia (*disclosed agency*), čo sa v tomto právnom systéme považuje za prejav anomálie.

Skúmajúc interný vzťah medzi zástupcom a zastúpeným a tzv. vonkajším vzťahom Hamza zisťuje dve východiskové legislatívne konštrukcie. Prvú prezentuje riešenie nemeckého BGB (§ 167), ktorý medzi uvedenými zložkami rozlišuje *stricto sensu*, čo je podľa nášho názoru podmienené objektívnym vzťahom medzi zástupcom a zastúpeným (pozri vyššie). Druhým modelom je úprava rakúskeho ABGB (§ 1002) a francúzskeho CC (§ 2005 a § 2009), ktoré tieto zložky zmiešavajú. Pri skúmaní anglosaského práva autor zisťuje, že aj v ňom možno tzv. *power and authority* len veľmi ťažko izolovať, veď napokon poslednú aj americká literatúra považuje za imanentnú súčasť *agency*. V tejto súvislosti Hamza oprávnene konkluduje, že je síce dôvodné rozlišovať pri zastúpení medzi základným a vonkajším vzťahom, avšak hranice medzi nimi nesmú byť rigorózne.

V druhej kapitole pod názvom **Právne zastúpenie v antických stredozemných právnych poriadkoch** ide Hamzovi o vyskúmanie toho, či v týchto právnych poriadkoch existovala taká všeobecná dogma, resp. princíp, ktorý by apriórne vy-

lučoval známe formy právneho zastúpenia. Aj keby tomu tak bolo — dedukuje autor — predsa nemôžeme vylúčiť zmluvné zastúpenie na základe výslovnej dohody strán. V súlade s tým napr. zisťuje, že v egyptskom práve nebolo v oblasti procesného zastúpenia neznáme nepriame zastúpenie. V období Novej ríše vznikajú dokonca podmienky pre vznik priamych foriem zastúpenia. V oblasti babylónskeho a asýrskeho práva dokumenty z Nuzi-Arrphi dokazujú skutočnosť, že korene priameho zastúpenia sa prejavujú pri nadobúdaní majetkových práv podriadenými osobami (otroci, *filiusfamilias*), ktorí sa v majetkovom styku značne osamostatňujú. Najrozsiahlejšia časť tejto kapitoly je právom venovaná helenistickému právu. Hamza najprv analyzuje základné dogmatické otázky gréckeho zmluvného práva, a najmä tzv. konsenzuálnu náuku, ktorá umožňuje uplatnenie vôle zmluvných strán, a to napriek tomu, že grécke záväzkové právo bolo ovládané princípom reálneho právneho úkonu (na rozdiel od rímskej konsenzuálnej koncepcie). Niet potom divu, že otázky zastúpenia sú medzi právnymi historikmi predmetom protichodných stanovísk. Samotný Hamza tu zaujíma názor — na základe analýzy prameňa *Corpus Domesticum* — podľa ktorého v helenistickom práve sa realizovala len konštrukcia nepriameho zastúpenia. Avšak ani v helenistickom egyptskom práve autor nezisťuje v tomto smere pokrok.

Tretia kapitola má pomenovanie **Zmluvné zastúpenie v rímskom práve**, ktoré si v oblasti zastúpenia nevytvorilo vlastnú terminológiu a ani náuka rímskeho práva ho netraktuje ako samostatný inštitút. Hamza robí v tejto časti prehľad dôležitejších teórií, následne sleduje jednotlivé prípady zastúpenia, pokiaľ ide o ich právne účinky. Správne pripomína, že by bolo unáhlené hovoriť o princípe, ktorý by výslovne vylučoval priamu formu zastúpenia. Pokiaľ išlo totiž o právne účinky nadobúdania práv a oprávnení prostredníctvom opatrení *procurator*a, resp. pri plnení jeho povinností, tieto svedčia o existencii konštrukcie priamej formy zastúpenia. Bližšiu pozornosť si zasluhuje zisťovanie znakov priameho zastúpenia v rámci formálnych právnych úkonov. Možnosť stipulačného ručenia *procurator*om Hamza odvodzuje z toho, že *procurator*i boli naďalej v hierarchickom (závislom) postavení vo vzťahu k *dominus negotii*, a preto sa v tomto smere posudzovali podobne ako otroci. Pravda, priame zaviazanie bolo prípustné len za osobitných podmienok. Napriek tomu, výnimočne sa vyskytujúce priame formy zastúpenia nemôže viesť k uznaniu jej všeobecnej platnosti. Príčiny toho Hamza vidí najmä v možnosti uplatnenia *actio quod iussu* proti *dominus*ovi. *Iussu* je totiž podľa neho postavená na hierarchických vzťahoch. Skúmanie vzťahu *verba-voluntas* a zastúpenia slúži Hamzovi k vyjasneniu otázky, či samostatným právnym statusom disponujúci *exercitor*, *institor* a *procurator* majú pri uzavieraní právneho úkonu s tretími osobami vlastnosť *nuntia* (t.j. pomocníka, ktorý neprejavuje svoju vôľu, ale oznamuje vôľu cudziu), alebo nie. Uznanie *maxima voluntas mater contractuum* dáva priestor pre to, aby sme uvedené kategórie zástupcov

uznali za reprezentantov vôle *dominus negotii* pri právnom úkone. Autor v ďalšom podčiarkuje význam Serviovej konštrukcie *id quod actum est*, ktorú chápe ako prelinanie vôľovej a prejavovacej zložky právneho úkonu. Táto potom v 1. storočí p. n. l. vystriedáva doktrínu zdôrazňujúcu výlučnosť *animus*, čo v konečnom dôsledku vedie k vytvoreniu dogmatických základov zmluvného prejavu vôle zástupcu k tretím osobám, nezávislého od osoby *dominus negotii*. Z uvedených aspektov Hamza hodnotí aj jednotlivé druhy žalôb súvisiacich so zastúpením (*actio quod iussu*, *actio exercitoria*, *actio institoria*) a právny obsah *praepositio*. Napokon skúma spoločenské a právne predpoklady pre uznanie priameho zastúpenia v klasickom období, pričom zisťuje, že od čias Diocletiana sa *procurator* čím ďalej, tým viac približuje k postaveniu otroka, v dôsledku čoho koná ako *nuntius* (posol) pri robení právneho úkonu s tretími osobami. Nadobúdaním významu foriem *procuratorského* poverovania je vo sfére vzniku oprávnení pre zastúpeného priaznivé pre existenciu priamej formy zastúpenia. Napriek tomu ani na hierarchickom vzťahu založené *mandatum os procuratio* nie je trvale schopné — v dôsledku poklesu spoločenského postavenia *procurator* — na zabezpečenie dogmatického základu pre tzv. voľné (zmluvné) zastúpenie.

Vo štvrtej kapitole pod názvom **Zmluvné zastúpenie v prameňoch poromanizovaného egyptského práva** skúma Hamza praktickú realizáciu zastúpenia v egyptskom práve, najmä v období vplyvu rímskeho práva. Skúmané pramene podľa jeho názoru nenasvedčujú jednoznačne o vytvorení subjektívnych základov zastúpenia. Obsah papyrusov skorej svedčí o ignorancii nepriamych foriem zastúpenia. Pokiaľ ide o obsah vzťahu medzi zástupcom a zastúpeným Hamza poukazuje na to, že sa nerozlišuje medzi základným (dohoda o plnomocenstve) a vonkajším vzťahom (plnomocenstvo). V súvislosti s touto kapitolou stojí za úvahu, či by nebolo vhodnejšie zaradiť štvrtú kapitolu do druhej kapitoly, kde sa Hamza takisto venuje skúmaniu egyptských papyrusov, avšak pochádzajúcich len z helenistického obdobia.

Na záver sa žiada pozitívne akcentovať prehľadné spracovanie právnej matérie zastúpenia. Prehľadnosti práce napomáha zhrnutie poznatkov na konci každej kapitoly vo forme konklúzií. Na konci monografie sa nachádza okrem nemeckého rezumé vecný register a systematický prehľad použitých legislatívnych prameňov. Nemecké vydanie práce, ktoré sa pripravuje, umožní priblížiť výsledky autorovho skúmania aj nemaďarskej právnickej verejnosti.

Imrich Fekete